

Гупан Нестор Миколайович,

доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України, Київ

ВИСВІТЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША У ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ З ІСТОРІЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

С тавлення до особистості Пантелеймона Куліша в українському суспільстві у різні історичні періоди було неоднозначним. Здебільшого підходи до висвітлення його діяльності обумовлювалися державною політикою, що позначалася на змісті шкільних навчальних програм та підручників. Зокрема у радянських книгах з історії П.Куліша представляли «прибічником буржуазно-ліберальних поглядів» [1, с. 134]. Відповідне ідеологічне тавро накладалося й на його творчість про яку у навчальних книгах йшлося стисло — прогресивні письменники «...засуджували націоналістичні твори Куліша» [1, с. 489].

З проголошенням незалежності України ситуація змінилася і діяльність П. Куліша стали висвітлювати у шкільних програмах та навчальних книгах позитивно й більш широко. У 1994 р. в підручнику В.Сарбея «Історія України (XIX — початок XX ст.)» для 9 класу про особистість П. Куліша вміщено 7 сюжетів (§ 2,6,9,12) [3]. Він представ перед школярами як письменник, історик, педагог з активною громадянською позицією, який «захищав українську справу» [3, с.113]. Виклад цього матеріалу був представлений *авторським текстом і документальними джерелами*. Наприклад, з *авторського тексту* учні дізнавалися, що П. Куліш «письменник і педагог, автор Української абетки, яка ввійшла в історію під назвою кулішівка (нею й донині друкують книжки)» [3, с. 52]. Окрім того, школярі ознайомилися з громадською діяльністю згаданої персоналії в контексті висвітлення її участі у Кири-

ло-Мефодієвському товаристві (братстві) та громадівському русі. Використані у підручнику документальні джерела, де розповідалося про П. Куліша, можна поділити на дві групи. До першої відносяться його власні документи (фрагменти із статей та інших праць), до другої — витяги із доповідних державних чиновників, слідчих справ, тощо.

У подальші роки автори шкільних підручників ще більше урізноманітнювали викладення матеріалів про діяльність П.Куліша. Наприклад, у підручнику 1999 р. Ф. Турченка, В. Морока «Історія України (кінець XVIII — початок XX століття)» для 9 класу було вміщено біографічну довідку з портретом П.Куліша, розширено спектр документів щодо висвітлення цієї персоналії. Зокрема, якщо раніше автори підручників використовували документи лише царських чиновників де наводилась негативна оцінка національно-патріотичної діяльності П. Куліша, то тепер й російських революціонерів-демократів в особі В. Белінського (фрагмент з листа до П. Анненкова). Останні ще з часів радянської історіографії мали статус прогресивних громадських діячів і вважалося, що вони нічого лихого про український рух і його представників не повинні були говорити. Проте документи свідчать про зворотне. Зокрема В. Белінський писав «...Одна скотина из хохлацких либералов, некто Кулиш, написал историю Малороссии, где сказано, что Малороссия или должна отторгнуться от России или погибнуть... Ох эти мне хохлы! Ведь бараны — а либеральничают...» [4, с. 117]. Використання таких документів свідчило про подолання рудиментів радянської історіографії в українському підручникотворенні й утвердженні думки, що російська демократія закінчується там де починається українське питання.

Здобутком авторів підручника стало висвітлення внеску П. Куліша у розвиток української літератури. Вони наголошували: «Після смерті Тараса Шевченка найпомітнішою постаттю в літературному житті став **Пантелеймон Куліш**. Він прагнув збагатити літературу оригінальними жанрами, написав перший національний історичний роман «**Чорна**

рада», присвячений одній з найважливіших подій історії України доби Руїни. Розгортання сюжету йде в ньому поряд із яскравим описом одягу, побуту й звичаїв українського народу» [4, с. 263].

У підручнику Ф. Турченка, В.Морока йшлося про П. Куліша не тільки у змісті основного тексту, а й методичному апараті і це було зроблено вперше. Зокрема наприкінці § 40 цієї навчальної книги учням пропонувалося перевірити себе у засвоєнні опрацьованого матеріалу. Серед різних запитань і завдань було й таке: Заповніть таблицю «Розвиток української літератури у другій половині XIX ст.». У наведеній таблиці в лівій колонці містився перелік прізвищ та імен українських письменників (серед них був і П. Куліш), а в правій колонці (навпроти відповідного автора) учні мали вписати їх головні твори.

Новий етап висвітлення персоналії П. Куліша у шкільних підручниках з історії прослідковується із прийняттям нового державного стандарту, утвердженням компетентнісного підходу та поширенням пріоритетності критичного мислення у розробці навчальних книг. Наприклад, у підручнику 2017 р. О.Пометун, Н.Гупан, І.Смагін «Історія України» (9 клас) опис діяльності П. Куліша представлено в § 12 де вміщено його біографічну довідку з врізкою портрета [2, с. 83–89]. У завданні до цього матеріалу учням пропонувалося розкрити провідну тематику творів письменника тощо. Наприкінці параграфу дев'ятикласники перевіряли себе у досягненнях засвоєння навчального матеріалу виконуючи диференційовані за рівнями складності завдання. Домашнє робота спрямовувалась на розвиток критичного мислення учнів. Їм пропонувалося порівняти документи з протилежними точками зору на творчість і громадсько-політичну діяльність П. Куліша та висловити власну точку зору. Інформаційна складова предметної історичної компетентності була представлена багатовекторно. Зокрема, висвітлюючи сюжет про Кирило-Мефодієвське братство, до якого належав П. Куліш, автори стверджували, що у його біографії, так само як і в інших братчиків (М. Косто-

марова, Т. Шевченка), відобразилися риси нового покоління українських патріотів, котрі вийшли із соціальних низів і «стали високоосвіченими інтелектуалами, а їхня діяльність у науці і культурі була фаховою» [2, с. 32].

Література

1. История Украинской ССР в десяти томах. Т.– К.: «Наукова думка», 1983. — 694 с.
2. Пометун О. І. Історія України: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О.І. Пометун, Н.М. Гупан, І.І. Смагін. — К.: УОВЦ «Оріон», 2017. — 288 с.
3. Сарбей В. Г. Історія України (XIX — початок XX століття) [Пробний підручник для 9 класу середньої школи]. — К.: Генеза, 1994. — 224 с.
4. Турченко Ф. Г., Мороко В. М. Історія України (кінець XVIII — початок XX століття): Підруч. для 9 кл. серед. шк. — Запоріжжя: Просвіта; — К.: Генеза, 1999. — 424 с.

Зайченко Іван Васильович,

КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж»

імені Т.Г. Шевченка,

доктор педагогічних наук, професор

П.О.КУЛІШ — ОДИН З ЗАСНОВНИКІВ ПРОГРЕСИВНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЗАГАЛЬНОЇ І ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРЕСИ

П. Куліша справедливо можна вважати одним з тих, хто започатковував прогресивну українську загальну і педагогічну пресу, публіцистику і журналістику. У 1860 р. через низку бюрократичних перешкод і заборон йому вдається видати альманах «Хата» (два накладі), зміст якого складався з поезій, оповідань Т. Шевченка, В. Кузьменка, Є. Гребінка,